
<https://doi.org/10.31392/VAN-2024.47-48.19>
УДК 94(477)«1920-1929»: 304

**ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРНО-ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА
УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ В ЧЕХОСЛОВАЧЧИНІ У 1920-Х РР.**

Сегеда Ростислав Антонович

кандидат історичних наук,
доцент кафедри історії та етнології України,
Український державний університет імені Михайла Драгоманова, м. Київ
e-mail: r.a.seheda@npu.edu.ua
<https://orcid.org/0009-0006-2334-3788>

Кузмінський Сергій Григорович

аспірант,
Український державний університет імені Михайла Драгоманова, м. Київ
e-mail: s.h.kuzminskyi@npu.edu.ua
<https://orcid.org/0009-0000-4161-3530>

***Анотація.** У статті висвітлюється процес формування культурно-освітнього середовища української діаспори в Чехословаччині в 1920-х рр. та її внесок в збереження національної ідентичності. Виявлено, що вже в перші роки свого перебування в Чехословаччині українська інтелігенція почала гуртуватись і створювати громадські об'єднання, наукові та культурно-освітні організації. Представлено організації та інституції, які спрямовували свою діяльність на розвиток культури та освіти українців, що прибували до Чехословаччини. Показано, що, створюючи громадські організації та культурно-освітні осередки, українська інтелігенція прагнула презентувати та інтегрувати культурні здобутки українства у соціокультурний простір Чехословаччини, зберегти і примножити культурно-історичну спадщину для майбутніх поколінь. Вона працювала для популяризації української мови, історії та культури. Розкрито важливу роль українського студентства, яке здійснювало активну культурно-просвітницьку діяльність створюючи союзи, товариства, клуби, виставки. У тісній взаємодії з науковцями та громадськими діячами студенти ініціювали безліч важливих зустрічей та наукових форумів. Щоб представити основні напрями культурно-освітньої діяльності організацій української інтелігенції в Чехословаччині, ми розглянули діяльність окремих організацій. Зокрема показано організації, робота яких стала яскравим свідченням культурно-освітньої діяльності: Українське товариство прихильників книги у Празі, Український громадський комітет, Українське педагогічне товариство у Празі, Українські наукові з'їзди у Празі, Український громадський видавничий фонд, Українське правниче товариство в Чехії.*

***Ключові слова:** українська діаспора, еміграція, українська інтелігенція, культурно-освітнє середовище, культурна спадщина, національна ідентичність.*

Постановка проблеми. Одна з найбільших хвиль української політичної еміграції відбулася у міжвоєнний період і була спрямована насамперед до країн Європи, зокрема найчисельніша її частина емігрувала до Чехословаччини. Причинами української еміграції у міжвоєнний період були військово-політичні події, які в той час відбувалися на території України. Це події Першої світової війни,

---

поразка української революції, політичні репресії, що були спрямовані проти громадських та культурних діячів.

Життя емігрантів було нелегким, але щоб реалізувати власний творчий потенціал та зберегти національну культуру, українці за кордоном розгорнули бурхливу громадську та культурно-освітню діяльність. Наразі доля світового українства, збереження національної культури та її популяризація є одним із важливих питань української історії, а тому й актуальною темою для дослідження.

Мета статті полягає в дослідженні культурно-освітнього середовища української діаспори в Чехословаччині у період його формування 1920-х рр.

Аналіз досліджень і публікацій. Питання життя та громадської діяльності української інтелігенції досліджувало чимало українських дослідників. Зокрема, відома вчена В. Піскун розкрила процеси громадської діяльності та адаптації українських емігрантів у Чехословаччині та інших європейських країнах. Авторка відзначає, що незважаючи на те, що адаптація відбувалась доволі важко, українці змогли організувати цілу низку громадських та культурно-освітніх осередків. [Українська діаспора, 2016]. О. Даниленко, досліджуючи проблеми соціальної адаптації української еміграції в Чехословаччині, зосереджує свою увагу на соціальній структурі української діаспори. У своїх працях він також порушує питання про культурно-просвітницьку діяльність українських емігрантських організацій у 1920-1930-х роках у Чехословаччині і приходять до висновку, що цей період діяльності української еміграції був достатньо продуктивним [Даниленко, 2006, с. 106].

Заслуговує на увагу дослідження Л. Божука про те, які можливості отримували діти української діаспори та якими були українсько-чехословацької взаємодії в освітній та науковій сфері у міжвоєнну добу. Він робить висновок про те, що завдяки послідовній політиці чехословацького уряду щодо українських емігрантів Прага стала нарівні з Києвом, Львовом одним із центрів українського культурного, наукового і громадсько-політичного життя [Божук, 2012, с. 39-40].

Виклад основного матеріалу. Варто сказати, що уряд Чехословацької держави створив сприятливі умови для емігрантів з України та інших представників інтелігенції, які прибували до країни [Масарик і нова Європа, 1998]. Виважене ставлення урядових чехословацьких інституцій до емігрантів особисто підтримував президент Томаш Масарик. За його ініціативи в Чехословаччині було розпочато «Руську допомогову акцію». Уряд Чехословаччини надавав фінансову компенсацію за перебування на території Чехословаччини емігрантів з колишньої Російської імперії. Практично всі кошти, що були надані Лігою Наці, уряд країни спрямовував на утримання культурно-освітніх установ, видавництв, надання стипендій тощо. [Наріжний, 2008].

На думку В.П. Трощинського, Чехословаччина 20–30-х рр. ХХ ст. стала потужним осередком наукового, культурного та громадсько-політичного життя української інтелігенції, що емігрувала. У великих містах Чехословаччини були засновані та успішно діяли численні українські установи. Урядом було виділено понад 0,5 млрд крон. Крім того президент Масарик щомісяця додавав українцям додатково 10 тис. зі своїх власних фондів [Масарик і нова Європа, 1998].

На початок 1922 р. у Чехословаччині кількість емігрантів досягла 20 тис. осіб і надалі кількісно зростала. Найбільше прибувало студентів та інтелігенції, серед

яких були науковці, освітяни та медики. Вже у перші роки свого перебування в Чехословаччині українська інтелігенція почала гуртувались і створювати громадські, наукові та культурно-освітні організації. [Трощинський, 1994, с. 30].

Протягом 1920-х років українською інтелігенцією у Чехословаччині, зокрема у Празі, Брно та Подєбрадах створюються наукові, освітні та культурно-просвітницькі осередки. Серед цих організацій створені товариства при українських високих школах або організовані за фахами; академії та університети; студентські товариства; мистецькі осередки; педагогічні товариства та інститути; музеї та видавничі фонди.

Щоб побачити основні напрями культурно-освітньої діяльності організацій української інтелігенції у Чехословаччині, нам варто розглянути діяльність конкретних організацій. На нашу думку, яскравим свідченням таких організацій можуть стати Український громадський комітет, Українське товариство прихильників книги у Празі (УТПК), Українське педагогічне товариство у Празі (УПдТ), Українські наукові з'їзди у Празі, Український громадський видавничий фонд, Українське правниче товариство в Чехії (УПТ).

Створюючи громадські організації та культурно-освітні осередки, українська інтелігенція прагнула презентувати та інтегрувати культурні здобутки українства в соціокультурний простір Чехословаччини, зберегти і примножити культурно-історичну спадщину для майбутніх поколінь українців. Вона працювала для популяризації української мови, історії та культури.

Одним із найпотужніших наукових та культурно-освітніх центрів у Чехословаччині став заснований у травні 1921 р. Український громадський комітет (УГК). Керівництво УГК в особі М. Шаповалова, Н. Григор'єва та О. Мицюка створило широкі можливості для забезпечення підтримки українським емігрантам у захисті їхніх прав та адаптації до нових реалій чехословацького суспільства. Також керівництво та члени Українського громадського комітету велику увагу приділяли культурно-освітній діяльності. Вони розуміли, що для кращої адаптації українських емігрантів важливо сформувати таке культурно-освітнє середовище, де кожен українець мав би можливість здобути освіту, реалізувати себе і продовжувати роботу над розвитком та збереженням національної ідентичності [Мотрук, 2018, с. 67].

Український громадський комітет сформував широку мережу навчальних закладів для української молоді, щоб вона мала можливість отримувати якісну освіту. Не менш важливим завданням було допомогти молодим українцям професійно самореалізуватись та підтримувати культурні зв'язки зі своєю Батьківщиною [Мотрук, 2018, с. 68].

Культурно-освітній осередок, який почав формуватися за сприяння Українського громадського комітету дуже швидко розростався і набував популярності серед українських емігрантів. З'явилися такі просвітницькі заклади як Товариство допомоги культурним силам, Українське товариство пластичного мистецтва, Товариство українських письменників, бібліотека, клуби, низка мистецьких товариств.

Освітню діяльність Український громадський комітет здійснював через створену ним же Українську селянську спілку. Члени товариства розуміли, що більшість селян, які прибули до Чехословаччини прагнули знайти достойну роботу, але для цього їм потрібно було отримати необхідну освіту. Були організовані курси,

---

де відбувалось навчання найбільш затребуваних спеціальностей, зокрема: автотракторні, миловарські, грабарські та інші. Серед селян також були неписьменні або малописьменні. Для них окремо було організовано курси початкової освіти [Сухобокова, 2012, с. 7].

Для допомоги українським студентам у 1923 р. було створено Український громадський видавничий фонд. За його допомогою друкувалися наукові праці, підручники для високих і середніх шкіл, твори красного письменства. Це давало можливість студентам та школярам користуватись якісною україномовною літературою [Діяльність УГК, 2006, с. 69-70].

З метою підтримки українських емігрантів та координації роботи українських правників було засновано Українське правниче товариство (УПТ). Необхідність створення цього товариства виникла у 1922 р. одночасно з переїздом Українського вільного університету з Відня до Праги. Засновники Українського правничого товариства проводили думку про те, що товариство є правонаступником заснованого в Києві Українського правничого товариства. Крім основних завдань: координації праці українських правників, підтримки їхньої наукової та практичної діяльності, встановлення зв'язків з чеськими та словацькими правниками, організації Українського правничого інституту, члени товариства брали активну участь в організації двох українських наукових з'їздів у Празі. Також брали активну участь в організації «академії» на честь українських правників та економістів; вели видавничу діяльність. Товариство видало книги Р. Лашенка «Лекції по історії українського права. Литовсько-польська доба. Пам'ятники права», текст короткої редакції «Руської Правди» з бібліографічним покажчиком. Спільно зі студентами брали участь у зустрічах, де обговорювалися важливі питання української державності [Даниленко, 2006, с. 106].

Зі створенням низки вищих та середніх навчальних закладів у Чехословаччині виникла нагальна потреба у педагогічних працівниках. Необхідно було вивчати питання теорії і практики педагогіки, щоб забезпечувати високий рівень якості освіти і зберегти досвід, здобутий на Батьківщині. У зв'язку з цим 31 грудня 1930 р. викладачі Українського високого педагогічного інституту ім. М. Драгоманова створили самостійне Українське педагогічне товариство.

Варто зазначити, що Товариство одразу встановило зв'язки з українськими педагогічними та культурно-просвітніми закладами Закарпаття, Галичини, Буковини, щоб допомогти влаштуватись на роботу в освітні заклади українським педагогам.

Товариство постійно організовувало культурно-просвітницькі заходи, зокрема: наукові засідання: пам'яті П. Холодного, до 25-річчя київського «Світла», про шкільну реформу в Чехії, про розвиток освіти в Карпатській Україні, мовну проблему в школі та ін. Часто у таких засіданнях брати участь В. Пршігода, Стейскаль і педагоги з Закарпаття – Ю. Гуснай, Ю. Ревай. Товариство розробляло і видавало підручники для українських шкіл. Наприклад, у 1932 р. вийшов перший том «Праць Українське педагогічне товариство» з історії та сучасного стану народної освіти на українських землях і в еміграції [Даниленко, 2006, с. 106].

Продовжувало традицію поширення української культури та просвітництва Українське товариство прихильників книги у Празі (УТПК). Товариство було засноване в процесі підготовки українських науковців і освітян до Міжнародного

бібліологічного з'їзду в Празі 5 січня 1926 р. Головною метою УТПК стало сприяння розвитку, поширенню та популяризації української книги. Очолював товариство професор С. Сірополко, його заступником був Є. Вировий.

Члени товариства робили наукові доповіді, реферати, брали участь в обговоренні публікацій на актуальні наукові теми. Варто також зауважити, що товариство часто влаштовувало виставки українських видань (книжок, часописів, газет, мап, екслібрисів тощо). При товаристві працювали бібліотечно-бібліографічна та редакційно-видавнича комісії.

Протягом 1919 – 1928 рр. товариством були організовані виставки з книгознавства та української книги. Знаменною подією стала організована ним у Празі у 1933 р. міжнародна виставка української книжкової графіки, де було представлено близько 1000 творів образотворчого мистецтва. [Українська емігрантська інтелігенція в Чехословаччині, 2007, с. 14].

Українське товариство прихильників книги намагалося тримало зв'язок з бібліографічними центрами України, зокрема: Книжковою палатою, Науковим інститутом книгознавства в Києві, Всенародною бібліотекою України. Не менш важливими виявилися зв'язки з чеськими бібліографічними товариствами. УТПК було членом Спілки чеських бібліотекарів.

Активним щодо організації культурно-освітньої діяльності в еміграції виявилось українське студентство. Одразу як створювалися вищі навчальні заклади студентство організовувало різноманітні за профілем і фахом товариства: спортиві товариства, мистецькі гуртки, товариства з політичним профілем. У 1922 року в Празі постав осередок Центрального Союзу Українського Студентства (Союз), який об'єднував більшість українських студентських організацій в еміграції та в Західній Україні [Українська емігрантська інтелігенція в Чехословаччині, 2007, с. 14].

Студентство здійснювало активну культурно-просвітницьку діяльність. Однією з форм просвітницької діяльності була організація публічних лекцій з історичної, літературознавчої, культурологічної та суспільно-політичної тематики. Лекторами виступали як самі студенти, так і запрошували відомих вчених, громадських діячів та урядовців. Також українські студентські організації проводили збори, де обговорювались проблеми, присвячені питанням історії, економіки, культури України. Поряд з тим влаштовувалися зустрічі, присвячені національним традиціям та важливим подіям української історії. З метою популяризації серед іноземної громади власної культури та інформування її про українські справи, часто запрошували на такі зустрічі представників іноземних країн.

Найстаршою і найбільшою загально-студентською організацією в Празі була Українська академічна громада (УАГ), заснована ще в 1919 р. Варто зазначити, що на той час за кордоном існувало лише дві українські студентські організації: УАГ та віденська «Січ». При УАГ функціонували різні фахові секції, гуртки, товариства, які здійснювали культурну діяльність [Наріжний, 1942, с. 77]. Крім Праги, студентські організації української молоді діяли і в інших чехословацьких містах. Так, в Подєбрадах студентство Української господарської академії (УГА) утворило цілу низку фахових, кооперативних і спортивних товариств. Також студентство заснувало й кілька станових академічних організацій, найстаршою і найбільшою з яких була Академічна громада при УГА, заснована 7 серпня 1922 р. У 1923 р. вона нараховувала 280 членів. При ній працювала літературно-інформаційна секція,

---

гурток «Кобзар». Академічна громада провадила діяльність у культурно-освітній галузі та дбала про пропаганду української справи. Крім того, з січня 1924 р. вона почала видавати двотижневик «Наша Громада». Журнал висвітлював питання студентського життя, подавав хроніку місцевого життя [Гуменюк, 2017, с. 238].

Висновки. Отже, дослідження культурно-освітнього середовища, яке сформувалось у Чехословаччині у 1920-х роках показало, що діяльність української інтелігенції була тісно пов'язана з бажанням зберегти культуру свого народу, її самобутність і розвивати її у вільному суспільстві. Українські емігранти отримали можливість реалізувати свої здібності та прагнення, вони гармонійно влилися в соціокультурне середовище Чехословацької республіки. Чехословацький уряд та суспільство забезпечили необхідні умови для повноцінної участі національних меншин в житті країни, що сприяло активній діяльності української діаспори.

Культурно-освітнє середовище, що сформувалося в Чехословаччині у 1920-ті рр. було особливим, перш за все тому, що в ньому згуртувалося українство та українська еліта, яка створила і розвинула систему українських наукових закладів, вищих та середніх навчальних закладів та культурних організацій. Це дало змогу виростити покоління українців з національно-політичним світоглядом і європейською освітою.

Культурно-освітня діяльність української діаспори у Чехословаччині є зразком можливостей українства в розвитку, а вони невичерпні. Тому питання зміни світоглядних традицій потребує подальшого наукового дослідження.

Список використаних джерел та літератури

Божук, Л. В., 2012. Українська освіта в Чехословаччині в 20-х – 30-х роках ХХ ст., *Матеріали ІІІ Чесько-української наук.-практ. конф. м. Київ, 17 березн. 2012 р.*, НАУ, К.: НАУ, 37–42.

Гуменюк, О., 2017. Культурна діяльність українських студентських організацій у Європі (1920 – 1939 рр.), *Матеріали Всеукраїнської наукової конференції. 10 березня 2017 р.*, Київ, 236-240.

Даниленко, О., 2006. Формування українського емігрантського середовища в Чехословаччині (1920-і рр.), *Часопис української історії* 4, 104-112.

Діяльність Українського громадянського комітету з питань інтеграції емігрантів в чехословацьке суспільство (1920-ті рр.), 2006. *Часопис української історії*, 4, 66-72.

Масарик і нова Європа, 1998. Київ.

Мотрук, С., 2018. Історичні традиції та сьогодення української громади в Чехії, *Етнічна історія народів Європи*, 56, 60-69.

Наріжний, С., 2008 *Українська еміграція. Культурна праця української еміграції між двома світовими війнами [Ukrainian emigration. Cultural work of the Ukrainian emigration between the two world wars]*, ч. 1, Львів; Кент; Острог.

Сухобокова, О., 2012. Український культурно-освітній осередок у чехословацькій республіці в 1920-х рр., *Історія України*, 41-42 (777-778), 3-8.

Трошинський, В. П., 1994. *Міжвоєнна українська еміграція в Європі як історичне і соціально-політичне явище*, Київ.

Українська діаспора: проблеми дослідження: тези доповідей Міжнародної наукової конференції, 27–28 вересня 2016 р. Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія».

Українська емігрантська інтелігенція в Чехословаччині і Польщі (20-30-ті роки ХХ ст.), 2007. Творча спадщина Івана Огієнка в контексті сучасного розвитку гуманітарних наук, К.: НАУ, 2-15.

References

Bozhuk, L. V., 2012. *Ukrainska osvita v Chekhoslovachchyni v 20-kh – 30-kh rokakh XX st., Materialy III Chesko-ukrainskoi nauk.-prakt. konf. m. Kyiv, 17 berezn. 2012 r.*, NAU, K.: NAU, 37–42. [in Ukrainian].

-
- Danylenko, O., 2006. Formuvannia ukrainskoho emihrantskoho seredovyscha v Chekhoslovachchyni (1920-i rr.), *Chasopys ukrainskoi istorii* 4, 104-112. [in Ukrainian].
- Diialnist Ukrainskoho hromadianskoho komitetu z pytan intehratsii emihrantiv v chekhoslovatske suspilstvo (1920-ti rr.), 2006. *Chasopys ukrainskoi istorii*, 4, 66-72. [in Ukrainian].
- Humeniuk, O., 2017. Kulturna diialnist ukrainskykh studentskykh orhanizatsii u Yevropi (1920 – 1939 rr.), *Materialy Vseukrainskoi naukovoï konferentsii. 10 bereznia 2017 r.*, Kyiv, 236-240. [in Ukrainian].
- Masaryk i nova Yevropa, 1998. Kyiv. [in Ukrainian].
- Motruk, S., 2018. Istorychni tradytsii ta sohodennia ukrainskoi hromady v Chekhii, *Etnichna istoriia narodiv Yevropy*, 56, 60-69. [in Ukrainian].
- Narizhnyi, S., 2008 *Ukrainska emihratsiia. Kulturna pratsia ukrainskoi emihratsii mizh dvoma svitovymy viinamy [Ukrainian emigration. Cultural work of the Ukrainian emigration between the two world wars]*, ch. 1, Lviv; Kent; Ostroh. [in Ukrainian].
- Sukhobokova, O., 2012. Ukrainskyi kulturno-osvitnii oseredok u chekhoslovatskii respublitsi v 1920-kh pp., *Istoriia Ukrainy*, 41-42 (777-778), 3-8. [in Ukrainian].
- Troshchynskiy, V. P., 1994. *Mizhvoienna ukrainska emihratsiia v Yevropi yak istorychne i sotsialno-politychne yavyshe*, Kyiv. [in Ukrainian].
- Ukrainska diaspora: problemy doslidzhennia: tezy dopovidei Mizhnarodnoi naukovoï konferentsii, 27–28 veresnia 2016 r. Ostroh: Vydavnytstvo Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia». [in Ukrainian].
- Ukrainska emihrantska intelihentsiia v Chekhoslovachchyni i Polshchi (20-30-ti roky XX st.), 2007. Tvorchaspadshchyna Ivana Ohiiienka v konteksti suchasnoho rozvytku humanitarnykh nauk, K.: NAU, 2-15. [in Ukrainian].

THE FORMATION OF THE CULTURAL AND EDUCATIONAL ENVIRONMENT OF THE UKRAINIAN DIASPORA IN CZECHOSLOVAKIA IN THE 1920S

Rostyslav Seheda

Candidate of Historical Sciences,

Associate Professor of the Department of History and Ethnology of Ukraine,
Drahomanov Ukrainian State University, Kyiv

Serhii Kuzminskyi

Postgraduate student,

Drahomanov Ukrainian State University, Kyiv

Abstract. *The article highlights the process of formation of the cultural and educational environment of the Ukrainian diaspora in Czechoslovakia in the 1920s and its contribution to the preservation of national identity. It is revealed that in the first years of their stay in Czechoslovakia, Ukrainian intellectuals began to unite and create public associations, scientific, cultural and educational organizations. The author presents organizations and institutions that aimed to develop the culture and education of Ukrainians arriving in Czechoslovakia. It is shown that by creating public organizations and cultural and educational centers, the Ukrainian intelligentsia sought to present and integrate the cultural achievements of Ukrainians into the socio-cultural space of Czechoslovakia, to preserve and enhance the cultural and historical heritage for future generations. She worked to popularize the Ukrainian language, history, and culture. The author reveals the important role of Ukrainian students, who carried out active cultural and educational activities by creating unions, societies, clubs, and exhibitions. In close cooperation with scholars and public figures, students initiated many important meetings and scientific forums. To present the main directions of the cultural and educational activities of Ukrainian intellectuals' organizations in Czechoslovakia, we have examined the activities of specific organizations. In particular, we show the organizations whose activities have become a vivid testament to cultural and educational activities: The Ukrainian Society of Book Supporters in Prague, the Ukrainian Public Committee, the Ukrainian Pedagogical Society in Prague, the Ukrainian Scientific Congresses in Prague, the Ukrainian Public Publishing Foundation, and the Ukrainian Law Society in the Czech Republic.*

Key words: *Ukrainian diaspora, emigration, Ukrainian intelligentsia, cultural and educational environment, cultural heritage, national identity.*